

Direction des Jurys de l'enseignement secondaire

Rue Adolphe Lavallée, 1

1080 Bruxelles

<http://www.enseignement.be/jurys>

jurys@cfwb.be

Tél : +32 (0)2 690 85 86

Jurys de l'enseignement secondaire – CESS général, technique et artistique de transition

Langue moderne I : Néerlandais Cycle 2020-2021/2

Articles servant de base à l'évaluation de l'expression orale

NB : les cinq articles doivent être lus et préparés. Deux seront tirés au sort lors de l'examen oral

1. 'Een Nederlander kan nooit een echte Belg worden'
2. De 'moeder aller pandemieën' die onder de mat geveegd werd
3. 'Industriële' maalterij draaide op sterk staaltje Romeinse waterkracht
4. Hij stopte de tank die alles kon veranderen in WO II, en sloot vriendschap met de nazi die hem aanviel
5. Hoe voeden we de wereld zonder een duidelijke hap uit de natuur te nemen?

1. 'EEN NEDERLANDER KAN NOOIT EEN ECHTE BELG WORDEN'

Joke van Caesbroeck - De Standaard 30/11/2020

De Nederlandse Marilou Marcus (62) was 29 toen haar man werk kreeg in België, en ze met hun gezin verhuisden naar Leuven. De inburgering verliep niet zonder slag of stoot. 'Nog steeds draaien mensen hun hoofd om als ik bij de bakker een brood bestel.'

'Ik ben een jonge zestiger maar ik heb het gevoel dat ik meer energie heb dan de meeste jongeren. Het type dat nog altijd rent en vliegt, aan nieuwe studies begint en nog een boekje wil schrijven ook, als het even kan. In Nederland was ik vast dezelfde geweest, maar ik woon met mijn gezin al drieëndertig jaar in Vlaanderen. Mijn man en ik werken hier, onze vier zonen zijn hier opgegroeid, en we hebben intussen ook al acht kleinkinderen. De kans dat we ooit nog terugkeren, is zo goed als onbestaande, maar we blijven wel die Nederlanders in België.'

'Ik werk als yogalerares en coach. Mijn man is arts in het ziekenhuis, ik werk in een huisartsenpraktijk, ik noem het graag complementaire geneeskunde: het lichaam en de geest van mensen weer in balans brengen. Die twee zijn onlosmakelijk verbonden ... Ik zie het als mijn job om beiden los te krijgen en te ontspannen. Ik denk dat mijn interesse hierin deels ook voortkomt uit het feit dat onze immigratie niet altijd simpel is geweest.'

'Heel veel Nederlanders die een tijd in België wonen, keren uiteindelijk terug. En niet zelden omdat ze hier maar niet kunnen aarden. Het is niet simpel, ondervonden ook wij. Ongelooflijk hoe dicht twee landen bijeen kunnen liggen en hoe groot de cultuurverschillen desondanks zijn. Alle clichés kloppen: de optimistische, heel spontane Hollander, en de meer teruggetrokken en naar binnen gekeerde Vlaming. Er is geen goed of fout, maar er is wel die kloof.'

'Vroeger studeerde ik een tijdje in Amerika, en ook toen dacht ik: ach, een mens gaat ergens heen, en ziet dan wel weer hoe alles loopt, goed leven kan je haast overal. Maar zo simpel is het niet. En tot mijn grote verbazing is het nog het minst simpel in een land waar men ogenschijnlijk dezelfde taal spreekt. Want: wij verstaan elkaar, maar we spreken niet dezelfde taal. Er is de tongval en het accent, maar ook de uitdrukkingen zijn anders, en zelfs de grammatica, die in Vlaanderen veel meer naar het Frans neigt. Dat ik nog altijd Hollands praat, is wat me nu nog steeds soms verweten wordt.'

'In mijn eigen thuisstad kennen mensen me wel, maar als ik elders bij de bakker een brood bestel, draaien alle hoofden om. "Oei, een Hollander." (lacht) Maar ik word in elk geval altijd gehoord. Ik herinner me ook hoe ik een keer ging joggen en aan de praat raakte met een andere jogger, die vlakaf zei: "Sorry, ik houd niet van Nederlanders." Dat vond ik toch even slikken.'

'Onze kinderen groeiden hier in Vlaanderen op, spreken ook Vlaams, en zijn heel goed aangepast. Toch kregen zij op school ook te maken met pesterijen. Ik heb me altijd in allerlei oudercomités geëngageerd, ook omdat ik het schoolsysteem van hier goed wilde begrijpen, maar daar viel het uiteraard op dat onze kinderen dus Nederlandse ouders hadden, en daar werden zij dan soms op afgerekend.'

‘Ik zie mezelf nog staan, aan de schoolpoort, alleen, terwijl alle andere ouders in groep stonden te keuvelen. Ik beschouw mezelf als een vrij sterk iemand, maar ik heb toch moeten leren omgaan met dat gevoel van eenzaamheid.’

‘Ik heb eerst dertig jaar in Nederland gewoond, ik begrijp wel dat mensen vinden dat ik de taal van hier moet spreken, maar dat lukt gewoon niet. Ik gebruik wel heel veel Vlaamse zegswijzen, en ook grammaticaal is mijn taal veel vervlaamst, maar dat accent, dat krijg je niet zomaar weg.’

‘Uiteraard zijn er ook heel erg fijne dingen gebeurd: we kregen hier in Vlaanderen een hoop fijne vrienden. Maar zelf zij zeggen: kijk, dit zijn onze Hollandse vrienden. Zelfs in de meest amicale context blijft dat stigma overeind. Niet dat ik dat zo erg vind, toch niet bij hen, en ik heb er ook veel begrip voor, maar het zegt wel iets. Ik denk dan: wat maakt het uit, vrienden zijn toch vrienden, daar hoeft toch geen nationaliteit bij vermeld te worden?’

‘Al die zaken maken dat Nederlanders in Vlaanderen elkaar toch gaan opzoeken. Soort zoekt soort. ... Daarom ook keren zoveel Nederlanders terug. ... Je kan eigenlijk nooit écht Belg worden.’

‘Een groot cultureel verschil is onze houding tegenover iets dat we niet goed kennen. In Nederland is het bijvoorbeeld de gewoonte dat wanneer iemand in de straat komt wonen, je even gedag gaat zeggen, jezelf voorstelt, en even op de koffie gaat met een stuk taart erbij. Toen ik dat hier probeerde met nieuwe burens, werd ik raar aangekeken. Ik heb dat echt moeten afleren!’

‘Eigenlijk ben ik na dertig jaar nog echt aan het zoeken naar een goed evenwicht. Want ik vind wél dat je je zoveel je kan moet aanpassen aan het land waarin je gaat wonen, ... , maar je wil ook jezelf niet verloochenen, dat evenwicht is in de praktijk niet eenvoudig. Je blijft anders dan de anderen.’ ...

‘Het is natuurlijk totaal iets anders, maar als ik migratieverhalen hoor of lees, of zie op de televisie, begrijp ik die mensen vaak heel goed: hoe moeilijk het is om inwoners te overtuigen dat je goede bedoelingen hebt, dat je je echt wil aanpassen, maar toch op muren botst. Wij hebben het heel goed, ons gezin is samen en hangt heel goed aaneen, maar je mag er niet aan denken dat je in je eentje migreert en er helemaal alleen voor staat.’

‘Geregeld nog keren we terug naar Nederland, naar de kust of om mijn moeder te bezoeken. Het is gek om te ervaren dat dat nog altijd voelt als thuiskomen. ... Maar wat nog gekker is: als we dan opnieuw in ons huis in Vlaanderen zijn, voelt dat evenzeer als thuis. Daar waar mijn familie is, en mijn vriendinnen. Ja, het is eenvoudig, en tegelijkertijd ook zo complex.’

2. DE 'MOEDER ALLER PANDEMIEËN' DIE ONDER DE MAT GEVEEGD WERD

Marc Reynebeau - De Standaard 20/04/2020

Bij het einde van de Eerste Wereldoorlog stierven bijna 300.000 Belgen aan de Spaanse griep, veroorzaakt door het H1N1-virus. Deze verre voorloper van het nieuwe coronavirus verdween samen met zijn slachtoffers in de geschiedenis.

De pandemie had 'de Vlaamse koorts' kunnen heten. Zo noemden de Duitse kranten haar alvast in de nadagen van de Duitse bezetting tijdens de Eerste Wereldoorlog. Uiteindelijk is de ziekte, die vrijwel geen enkel land op aarde onaangetast liet, als de Spaanse griep de geschiedenis ingegaan ... en daar is ze ook grotendeels in verdwenen, toch in België. Nochtans maakte ze wereldwijd zeer veel slachtoffers. Een kwart van de toenmalige wereldbevolking, een half miljard mensen, raakte besmet. De dodentol is niet precies bekend, maar schattingen variëren van 20 tot 100 miljoen. Opmerkelijk: hoe recenter de schattingen, hoe hoger ze uitvallen.

Van die doden vielen er 282.165 in België, schrijft de historica Laurine Hendrickx in haar masterproef uit 2017 aan de Antwerpse universiteit. Dat is bijna drie keer zoveel als het aantal Belgen - soldaten en burgers - dat in vier jaar tijd het leven liet als direct en indirect gevolg van de oorlog. ... Op een totale bevolking van 7,4 miljoen Belgen was de dodentol hoe dan ook zeer hoog: bijna 4 procent.

Wereldwijd varieerde de mortaliteit van de Spaanse griep, naar gelang van de schattingen, tussen 3 en 5 procent. Ook toen was het de regel dat de meeste slachtoffers vielen in arme landen met beperkte medische voorzieningen.

Dat zegt wat over de staat van het toenmalige België ...

Pas vanaf 1921 tekent zich een demografisch herstel af. De Spaanse griep had in drie golven toegeslagen en was toen pas definitief uitgewoed.

De ziekte spaarde niemand. Prominenten, die zich allicht een betere hygiëne konden permitteren, waren er allerminst immuun voor: ook kardinaal Mercier en prins Leopold, de latere koning Leopold III, liepen een besmetting op.

De ziekte trof vooral jongvolwassenen, twintigers, al worden die geacht in optimale gezondheid te verkeren. Dat had te maken met de oorlog en de troepenbewegingen, zeker bij het einde van de Duitse bezetting. ... Dat ouderen er relatief minder het slachtoffer van werden, kwam wellicht doordat ze antilichamen hadden opgebouwd bij griepedemieën in 1889 en 1900.

De Spaanse griep bleef lang onbenoemd. Altijd bleef de schaduw van de oorlog, een nooit eerdere geziene slachting, erover hangen. De oorlog stond het besef over de pandemie nog op een andere manier in de weg: overheden praatten er niet graag over, omdat de ziekte het publieke moreel dreigde te ondermijnen op een moment dat het nog alle hens aan dek was om de oorlog te winnen en dat de legers zo al werden geteisterd door oorlogsmoeheid en

muitertijen. In Groot-Brittannië droeg de militaire censuur de kranten op om berichtgeving over de ziekte te mijden, onder het motto: flink zijn en doorbijten.

Zo kwam de pandemie ook aan haar naam. Het is niet zeker waar ze precies uitbrak: ofwel in een legerkamp in de Amerikaanse staat Kansas, ofwel bij een Britse legereenheid in het Noord-Franse Etaples. Even bestond het vermoeden, dat ook in Belgische kranten werd verspreid, dat Chinese 'gastarbeiders' achter het front de ziekte hadden meegebracht, wat leidde tot stigmatiserende vooroordelen en agressie tegen Chinezen in Europa, ook in België.

Elke schuldige was goed, als 'wij' het maar niet waren. De Duitse kranten probeerden de pandemie in 'Vlaamse' schoenen te schuiven en maakten er de 'Vlaamse koorts' van. Zo was de ziekte altijd geschikt om er bestaande vijandbeelden mee te bevestigen. ...

Zoals in België de oorsprong van de ziekte ook wel eens werd gezocht in de zedenverwildering, met name bij vrouwen met te diepe décolletés en zijden kousen. Daaruit spreekt eerder een aversie voor de vrouwelijke zelfbeschikking, wat paste in de tijdgeest, dan een gezond medisch oordeel.

Uiteindelijk kreeg de pandemie haar naam doordat media in Spanje, in de oorlog een neutraal land, zonder militaire censuur, als eerste systematisch berichtten over deze 'geheimzinnige ziekte' als de pandemie die ze inderdaad was.

Ondanks de ravages van deze 'moeder aller pandemieën' is over de Spaanse griep weinig bekend. ... De redenen daarvoor liggen vooral in het moment zelf: het gebrek aan virologische kennis en aan ervaring met pandemieën, de fixatie op de oorlog, de censuur of het probleem om in oorlogstijd betrouwbare data te verzamelen, ook als gevolg van het medisch geheim waarop Belgische artsen zeer gesteld waren. ...

Doordat de eerste golf van de pandemie, in het voorjaar en de zomer van 1918, relatief mild uitviel, bestond volgens de historicus Benjamin Brulard de neiging om de ernst van de ziekte te onderschatten. Toch bleef ze in de jaren twintig in de collectieve herinnering hangen als een schrikbeeld. Onder anderen kwakzalvers die pillen en zalfjes tegen de griep in de aanbieding beweerden te hebben, deden er hun voordeel mee.

Wetenschappelijk en beleidsmatig bleef de onderschatting echter algemeen. Alleen militaire artsen publiceerden over de Spaanse griep, allicht omdat de ziekte de militaire paraatheid schaadde. Tenslotte zou een derde van het aantal doden in het Belgische leger tijdens de oorlog niet te wijten zijn aan directe oorlogshandelingen, maar aan ziekte - weliswaar niet altijd door de Spaanse griep, al was de sterfte in het leger wel het hoogst in 1918, toen de pandemie op haar hoogtepunt was. Na de oorlog eiste de wederopbouw dan weer alle aandacht op en het gezondheidsbeleid richtte zich op andere, dringender geachte thema's, zoals venerische ziekten en tbc. Toen de ziekte nog woedde, liet de regering bijzondere maatregelen over aan de lokale overheden: in Hoei mochten alleen de ouders de begrafenis van hun kinderen bijwonen, Brugge raadde de bevolking aan om 'alle vergaderingen en samscholingen' te mijden.

'Onderschat en onbeantwoord', zo vatte historica Laurine Hendrickx de Belgische respons op de Spaanse griep samen. Dat zegt het helemaal.

3. 'INDUSTRIËLE' MAALDERIJ DRAAIDE OP STERK STAALTJE ROMEINSE WATERKRACHT

Senne Starckx - De Standaard 17/11/2020

Slimme jongens, die Romeinen. En vindingrijk bovendien, niet het minst in de waterbouwkunde.

Bij Romeinse waterwerken denken we in de eerste plaats aan aquaducten die hele steden van drinkwater voorzagen en aan waterleidingen die ondergronds naar badhuizen en fonteinen liepen. Minder bekend is dat de Romeinen ook de kracht van water goed wisten te benutten, bijvoorbeeld met watermolens. Maar omdat de raderen daarvan uit hout waren gemaakt, schiet er vandaag nog nauwelijks iets van over.

Alleen wie goed zoekt en kijkt, vindt nog resten van Romeinse hydraulische technologie. Neem nu het watermolencomplex van Barbegal, nabij Arles in Zuid-Frankrijk. De site, die stamt uit de vroege tweede eeuw maar pas in de jaren dertig van vorige eeuw werd ontdekt en blootgelegd, herbergt de ruïnes van niet minder dan zestien molens die in twee rijen van acht - trapsgewijs oplopend - tegen een helling aan liggen. Elk molenrad zou zijn aangedreven met vallend water uit een stortgoot, waarna het water zich verzamelde in het bassin van de molen om vervolgens door te stromen naar de stortgoot van de volgende, eronder gelegen watermolen. En zo verder.

Een aquaduct die uitkwam helemaal bovenaan de helling zorgde voor een continue aanvoer van water uit de nabijgelegen heuvels van de Luberon. Zo kon het Barbegal-complex non-stop draaien en graan malen, en dat op ongeziene schaal voor die tijd. Op geen andere bekende site uit de antieke wereld werd op zo'n beperkte oppervlakte zoveel mechanische energie samengebracht.

Pas de laatste jaren krijgen we echt goed zicht op het meesterschap dat de Romeinse ingenieurs in Barbegal aan de dag legden. Dat is het gevolg van gedetailleerd archeologisch onderzoek van de schaarse puzzelstukken die in de ruïne zijn gevonden. Daarbij schiet het kalkrijke, 'harde' water uit de Luberon de archeologen trouwens te hulp, want terwijl het hout waaruit de waterraderen waren gebouwd allang is vergaan, heeft de kalkaanslag die zich vastzette in de stortgoten de tand des tijds doorstaan. Op basis van die afzettingen - flinke brokken kalksteen - kon een team van Duitse, Franse en Oostenrijkse onderzoekers de stortgoot van een van de molens reconstrueren. Daarover deden ze eind vorige maand uitgebreid verslag in het vakblad Scientific Reports.

De stortgoot had merkwaardig genoeg een elleboogvorm, met een kort en steil neerwaarts deel gevolgd door een lang, licht oplopend stuk - nooit eerder gezien bij Romeinse watermolens. Nadat ze de goot geïntegreerd hadden in een virtuele reconstructie van het Barbegal-complex, zagen de vorsers het nut ervan in. De specifieke gootvorm bleek vooral

praktisch in de lager gelegen watermolens, die het moesten doen met een kleiner en bovendien sterker variërend waterdebiet dan de hogere molens. Het water werd in de goot eerst versneld en vervolgens lichtjes afgeremd, waardoor een stabiele stroming ontstond die zo ook de raderen van de lagere watermolens in een gelijkmatig tempo deed draaien.

‘Het toont aan hoe vindingrijk de ingenieurs waren die dit complex hebben ontworpen’ mailt Cees Passchier, hoogleraar geologie (inmiddels emeritus) aan de universiteit van Mainz en eerste auteur van het artikel in Scientific Reports. Daarin schrijven Passchier en zijn collega’s dat de hydraulische expertise van de Romeinen nog te vaak wordt onderschat. ‘Technisch gezien bleef hun niveau in Europa ongeëvenaard tot in de zestiende eeuw.’

Het technische vernuft is volgens Passchier niet het enige wat Barbegal zo uniek maakt. ‘Aan overblijfselen van Romeinse watermolens geen gebrek, maar altijd gaat het om geïsoleerde, kleinschalige installaties. In Barbegal werden zestien watermolens geïntegreerd in één complex, een uniek voorbeeld uit de oudheid van een opgeschaald productieproces.’ Precies daarom durft de Duitser te spreken van ‘het allereerste industriële complex’.

De kalkafzettingen gaven trouwens nog meer info over het Barbegal-complex prijs. Twee jaar geleden zag een onderzoeksteam onder leiding van alweer Passchier in de isotopensamenstelling dat de kalkaanwas seizoensgebonden was: de maalderij zou enkel in bedrijf zijn geweest van de winter tot de (late) zomer. Dat zou erop kunnen wijzen dat het geproduceerde meel niet was bestemd voor de bakkerijen van Arelate (het huidige Arles), maar werd gebruikt voor scheepsbeschuit om de zeehavens in de Rhône-delta te bevoorraden.

4. HIJ STOPTE DE TANK DIE ALLES KON VERANDEREN IN WO II, EN SLOOT VRIENDSCHAP MET DE NAZI DIE HEM AANVIEL

Frank Poosen - Nieuwsblad.be 21/12/2019

Het was koud en mistig in Sankt Vith, in de Oostkantons, op een steenworp van de Duitse grens. De oorlog zou voor Kerstmis voorbij zijn, dacht iedereen. En toen begon Hitler aan zijn laatste, wanhopige aanval, op 16 december in alle vroegte. Het Von Rundstedt-offensief, *The Battle of the Bulge*, voor de niet-Duitstaligen. De Amerikaanse GI Lester Bornstein overleefde het, en hield er een halve eeuw later een Duitse vriend aan over.

Een paar weken na D-Day was Lester Bornstein - toen 18 - met zijn eenheid in Normandië aangekomen. De Bravo Company van het 168ste Genie kreeg als opdracht de Franse havens van Cherbourg en Brest mee te helpen heroveren. Ze assisteerden de pantserdivisie van generaal George Patton en bevrijdden zo mee Parijs. "Daarna mochten we het wat rustiger aan doen. Uiteindelijk belandden we in de Ardennen, in de bossen rond Sankt Vith."

Het was een uitbolbaantje, schrijft Bornstein op de website van *Battle of the Bulge Association*, waar de veteranen hun ervaringen van toen uitwisselen. "We moesten een paar wegen beveiligen die naar het front leidden, en erop toezien dat de Duitsers daar wegbleven." Veel hadden ze niet te doen. "Onze officieren waren duidelijk: de Duitsers die aan de andere kant van de bossen zaten, waren niet de fitste soldaten van het Derde Rijk. Voornamelijk oudere krijgers, half gebroken na hun tijd aan het Russische front in het Oosten en piepjonge rekruten, zonder enige krijgservering."

Het was al bij al redelijk comfortabel in de bossen rond Sankt Vith, zegt Lester Bornstein. "We bivakkeerden in geïmproviseerde tenten van takken en zeildoek en hadden elke avond een warme maaltijd. Dat vonden we al heel wat." Maar het was koud, bitterkoud. "Op 15 december kwam het weerbericht binnen: er werden temperaturen verwacht tot -20 graden, het ging sneeuwen en er kwam een dikke mist opzetten." Die nacht probeerde Bornstein zich warm te houden en wat te slapen. Lang duurde die nachtrust niet. "Ineens was er zo veel lawaai dat horen en zien verging. De officieren begonnen door elkaar te roepen: "Neem je wapens, laat alle persoonlijke spullen achter. De Duitsers vallen aan."

Bravo Company haastte zich naar een van de cruciale kruispunten waar de Duitse tanks zouden kunnen oprukken, en die duidelijk een doelwit waren van de Duitse mortieren. Bornstein en zijn directe overste, sergeant Jimmie Hill, groeven een schuttersput tussen de bomen met een goed uitzicht op de scherpe bocht die de weg maakte. "We hadden een bazooka met vier raketten. Als je goed mikte op de onderkant van een tank, kon je die op die manier doen stoppen. Als je miste was dat pech, want dan schoten ze je geheid aan flarden."

Lang moesten ze niet wachten op de Duitsers. "We hoorden het gebrom al van ver komen. Het was duidelijk dat ze met veel waren en wij niet." De eerste tank-met daarachter een hele colonne - kwam uit de bocht. Sergeant Hill gaf Lester Bornstein het bevel om de bazooka te
 Jury – Oral LM I Néerlandais – CESS Général, technique et artistique transition – Cycle 2020-2021/2

laden en goed te mikken zodra hij dicht genoeg was. “Ik was verschrikkelijk bang en zenuwachtig”, zegt Bornstein. “Zo zenuwachtig dat ik het helemaal verknoeide. Intussen was de Duitse tank tot op dertig meter genaderd. “Sergeant Hill griste de bazooka uit mijn handen, laadde en vuurde. Ik was helemaal in zijn oksel gekropen en bad - het enige wat me nog zinnig leek: Please don't miss, Jimmie. Het was een voltreffer. De tank schoot in vuur en versperde de weg voor de rest van de colonne.”

Maar het was nog niet gedaan. “Achter en tussen die tanks krioelde het van de zwaarbewapende Duitse soldaten. SS'ers, maar dat wisten wij niet. We zaten daar in ons schuttersputje - weliswaar goed gecamoufleerd - als sitting ducks, een makkelijke schietschijf. Jimmie en ik namen elk een handgranaat en waren klaar om ons vel zo duur mogelijk te verkopen. Ik was ervan overtuigd dat mijn leven daar en dan zou eindigen.”

De chaos bij de Duitsers was zo mogelijk nog groter dan bij de Amerikanen. Ze hadden geen idee wat er gebeurde toen de eerste tank van de colonne getroffen werd en sloegen in paniek. Zurück, zurück, riepen ze. Voor de Amerikanen was dat koeterwaals, maar Lester - een Jood die deels in het Jiddisch was opgevoed - begreep het wel. “Ze roepen dat ze zich moeten terugtrekken, zei ik tegen mijn sergeant. We weenden als kleine kinderen.”

53 jaar later, in 1997, keerde Lester Bornstein met zijn vrouw voor het eerst terug naar de bossen van Sankt Vith. Hij zocht en vond de plek waar hij samen met zijn sergeant die Duitse colonne tegenhield. “Toen ik uit de auto stapte, zag ik een oude boerin die haar kippen voederde in de boerderij vlakbij. Ik vroeg haar of ze zich nog herinnerde wat daar op 16 december 1944 was gebeurd. En of, zei ze. Ze riep er haar zoon bij. Die wist het nog beter.”

Josef Knauff was in 1944 negen jaar en groeide op op de Prümerberg, zoals dat stukje Sankt Vith heet. “Hij had met zijn eigen ogen gezien hoe we met die bazooka de tank stopten. Hij schilde in de kelder en door het keldergat had hij alles kunnen volgen. Nadat we weg waren, had hij zelfs een paar zaken uit die tanks gehaald.”

Het verhaal van het bezoek van Lester Bornstein - “de man die de Duitsers tegenhield in Sankt Vith” - ging als een lopend vuurtje door het stadje, verscheen in het plaatselijke parochieblad en kwam zo ook een vriend van de Duitse veteraan Hans Geng ter ore. Die Hans Geng was een van de Duitse soldaten die die morgen van 16 december Sankt Vith moesten innemen. Hij zat in de derde tank. Hij vond het adres van Jimmie Hill en Lester Bornstein en schreef hen een lange brief.

Zeven jaar later, in 2004 bij de herdenking van 60 jaar Ardennenoffensief, ontmoetten de drie mannen elkaar. De Amerikaanse nieuwszender NBC maakte er een documentaire over - *Enemies no more*. Lester Bornstein had daar eerst geen zin in, zegt hij. “Die Geng was in zijn jonge jaren bij de Hitlerjugend geweest en streed daarna met de SS. Ik ben een Jood. Met dat volk wilde ik niets te maken hebben.” Maar ze ontmoetten elkaar toch, omhelsden elkaar en werden vrienden.

5. HOE VOEDEN WE DE WERELD ZONDER EEN DODELIJKE HAP UIT DE NATUUR TE NEMEN?

Tom Ysehaert - De Standaard 31/12/2020

Tegen 2050 leven we met 10 miljard mensen op aarde. Al die monden moeten gevoed worden. Het voeden van de groeiende wereldbevolking kan veel dieren hun leefgebied en hun voortbestaan kosten. Met betere opbrengsten, een vleesarm dieet en minder verspilling kunnen we dat doembeeld voorkomen.

2021 staat voor de deur maar laten we even vooruitspoelen naar 2050. De toegenomen wereldbevolking (prognose: bijna 10 miljard mensen) heeft meer voedsel nodig. Dat zal veel landbouwgebied vergen, grond die ten koste gaat van de natuur. Een internationale groep van wetenschappers maakt zich sterk dat we natuur kunnen behouden, zonder de voedselvoorziening in het gedrang te brengen. Maar dat zal volgehouden inspanningen vergen. Dat schreven ze onlangs in *Nature Sustainability*.

De onderzoekers becijferden eerst hoeveel land er in het gedrang is. Ze maakten daarvoor gebruik van satellietbeelden met de recente veranderingen in landgebruik. Ze trokken de lijn door aan de hand van vooruitzichten over hoeveel agrarisch gebied ieder land denkt nodig te hebben de komende decennia. Uniek voor deze aanpak was een fijnmazig geografisch model dat de aarde opdeelde in vierkanten van 1,5 kilometer.

Zo kwamen de wetenschappers tot de voorspelling dat er 3,35 miljoen vierkante kilometer extra landbouwgrond ingenomen zal worden tegen 2050. Ter vergelijking: België is ongeveer 30.500 vierkante kilometer groot. Die expansie is nodig omdat de wereldbevolking niet alleen toeneemt maar er ook meer mensen een 'rijk' eetpatroon op nahouden. Dat vereist meer agrarisch areaal.

De gevolgen voor de leefgebieden van de wilde dieren zijn groot. Van de bijna 20.000 diersoorten (amfibieën, vogels en zoogdieren) die de onderzoekers in rekening brachten, ziet bijna 90 procent zijn leefgebied krimpen. Voor 1.280 soorten loopt dat verlies op tot een kwart of meer. Zij lopen het risico uit te sterven, hoewel de meeste ervan niet eens op de lijst met bedreigde soorten staan.

Het grootste habitatverlies doet zich voor in Afrika ten zuiden van de Sahara en in de Atlantische wouden in het zuidoosten van Brazilië. 'Hier worden ecosystemen aangetast die in grote mate bijdragen aan de biodiversiteit in de wereld', noteren de wetenschappers. In andere delen van de wereld, zoals in Europa, zal er veeleer habitat bijkomen door een waarschijnlijke afname van het agrarisch gebied en hogere oogstopbrengsten. Maar er zal veel tijd overgaan voor die gebieden weer 'natuurlijk' zijn.

Voor de onderzoekers is de uitdaging duidelijk: om de habitats te redden moet de vraag naar landbouwgrond afnemen. Maar hoe rijm je dat met de groeiende vraag naar voedsel? Daarvoor schuiven ze vier scenario's naar voren.

- Eén: de oogsten moeten meer opbrengen per hectare, vooral in Afrika.
- Twee: we moeten evolueren naar een dieet met minder dierlijke producten (vlees, zuivel).
- Drie: voedselverspilling moet gehalveerd worden.
- Vier: er moet een ruimtelijke planning komen die waardevolle natuur vrijwaart van agrarische expansie.

Als we deze vier strategieën combineren, kunnen we de behoefte aan akkerland met 3,4 miljoen vierkante kilometer reduceren. Gemiddeld blijft het verlies aan habitats dan beperkt tot 1 procent of minder. Vooral de soorten die het meest te lijden hadden onder een 'voortdoen zoals we bezig zijn' plukken hier de vruchten van. Slechts 33 diersoorten krijgen nog te maken met een verlies aan leefgebied van meer dan een kwart. Een stuk minder dan de 1.280 uit het onveranderde patroon.

'Preventieve inspanningen betekenen een hele uitdaging, maar ze zijn onvermijdelijk als we bepaalde soorten willen redden', schrijven de auteurs. Natuurbescherming zal nodig blijven, maar ze zal op zich ontoereikend zijn in het grote plaatje.

'Dat we het habitatverlies kunnen stoppen is een hoopgevende conclusie', reageert bioloog Olivier Honnay (KU Leuven). Hij is gespecialiseerd in natuurbehoud en was niet bij het onderzoek betrokken. De studie looft hij als 'zeer degelijk, met een indrukwekkende dataset'.

Hij wijst wel op de regionale verschillen. Zo zal de productiviteit van de landbouw in Sub-Sahara Afrika moeten verdrievoudigen. 'De beste manier om de biodiversiteit daar te behouden is massaal investeren in de duurzame intensivering van de landbouw, mét actieve bescherming van de habitats'.

Wat staat ons in Europa te doen? 'Het ruimtebeslag door landbouw terugdringen, een ander dieet aannemen en de voedselverspilling tegengaan', zegt Honnay. 'In Europa gaat bijna een kwart van alle geproduceerde calorieën ergens in de voedselketen verloren. De helft daarvan op het bord van de consument. Als we daar iets aan doen, kunnen we hier weer landbouwland aan de natuur teruggeven.'

Een punt van kritiek: de auteurs hebben geen rekening gehouden met de niet geringe effecten van de klimaatverandering. Dat geven ze ook expliciet toe in het artikel; 'Daardoor zijn hun voorspellingen mogelijk wat te rooskleurig'.